

This eChok volume of
Deuteronomy
Volume 2

לע"נ גבריאל בן לאה ז"ל • נלב"ע י"ד ניסן תשס"ג

is Dedicated in loving memory of
Gabriel (Cabra) Bildirici

*by his wife Nina Bildirici
and his children & grandchildren*

צירוף יהיה

ח וכתבת על אבניא ית כל פתגמי אורייתא הדא פּרש יאות: ט ומליל משה וכהניא לואי לכל ישראל למימר אצית ושמע ישראל יומא הדין הוייתא לעמא קדם יי אלהיך: י ותקבל למימרא דיי אלהיך ותעבד ית פקודיה וית קימוהי די אנא מפקדיך יומא דין: יא ופקיד משה ית עמא ביומא ההוא למימר: יב אלין יקומון לברכא ית עמא על טורא דגרזים

ח וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב: ט וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר הספת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם לידוה אלהיך: י ושמעת בקול ידוה אלהיך ועשית את מצותו ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום: ס חמישי יא ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר: יב אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים

(8) You must write upon the stones all the words of this Torah, very clearly. (9) Moshe and the Levite priests spoke to all Israel, saying, Pay attention and listen, O Israel! This day, you have become a people to the Lord your God. (10) You must therefore listen to the voice of the Lord your God, and fulfill His commandments and His statutes, which I command you this day. (11) And Moshe commanded the people on that day, saying, (12) When you cross over the Jordan, the following will stand upon Mount Gerizim, to bless the people:

RASHI

רש"י

(8) **Very clearly**— *in seventy languages* (Sotah 32a). (9) הסכת — *This word is to be understood as it is translated in the Targum: אצית [meaning, “Listen!” or “Pay attention!”]. This day, you have become a people [to the Lord your God] — [Understand this verse also literally:] Every single day, it should be for you as though you are today entering into a covenant with God* (see Berakhot 63b). (12) **To bless the people** — *As it is taught in Tractate Sotah (32a): Six tribes ascended to the top of Mount Gerizim and [the other] six to the top of Mount Eval; the priests, the Levites and the Holy Ark stood below in the middle. The Levites turned their faces towards Mount Gerizim and began with the blessing: “Blessed is the person who does not make a graven or molten image ...,” and those [the tribes on Mount Gerizim] and those [on Mount Eval]*

(ח) באר היטב. בשבעים לשון: (ט) הספת. בתרגומו: היום הזה נהיית לעם. בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית: (יב) לברך את העם. כדאיתא במסכת סוטה, ששה שבטים עלו לראש הר גרזים, וששה לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון למטה באמצע הפכו לויים פניהם כלפי הר גרזים, ופתחו בברכה, ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן.

בְּמַעֲבְרְכֶם ית ירדנא שמעון
 ולוי ויהודה ויששכר ויוסף
 ובנימן: יג ואלין יקומון על
 לוטיא בטורא דעיבל ראובן גד
 ואשר וזבולן דן ונפתלי:
 יד ויתיבון לואי ויימרון לכל
 אנש ישראל קלא רמא: טו ליט
 גברא די יעבד צלם ומתכא
 מרחקא קדם יי עבד ידי אמן
 ומשווי בטורא ויתיבון כל עמא
 ויימרון אמן: טז ליט דיקלי
 אבוי ואמה ויימר כל עמא
 אמן: יז ליט דישיגי תחומא

בְּעִבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שְׁמֵעוֹן וְלֹוי וַיְהוּדָה
 וַיִּשְׁשַׁכֵּר וַיּוֹסֵף וּבְנֵימָן: יג וְאֵלֶּה יַעֲמְדוּ
 עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבֵל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֵׁר
 וּזְבוּלֹן דָּן וְנַפְתָּלִי: יד וַיִּתִּיבוּן לְוָאֵי וַיִּימְרוּן לְכָל
 אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם: טו אָל־כָּל־אִישׁ
 אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה
 תּוֹעֵבַת יְדוּהַ מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשֵׁם בַּסֵּתֶר
 וַעֲנּוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן: ס טז אָרוּר
 מִקְּלָה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס
 יז אָרוּר מִסִּיג גְּבוּל רַעְהוּ וְאָמַר כָּל־

Shimon, Levi, Yehudah, Yissakhar, Yosef and Binyamin. (13) And the following will stand upon Mount Eval, for the curse: Reuvein, Gad, Asheir, Zevulun, Dan and Naftali. (14) The Levites will then speak out, saying to every individual of Israel, in a loud voice: (15) Cursed is the person who makes any graven or molten image — [which is] an abomination to the Lord, the product of craftsmanship — and sets it up in secret! And all the people will respond, saying, Amen! (16) Cursed is the one who degrades his father and mother. And all the people will say, Amen! (17) Cursed is the one who pulls back his

RASHI

רש"י

responded "Amen!" Then, they [the Levites] turned their faces towards Mount Eval and began with the curse, saying: "Cursed is the person who makes any graven [or molten] image ...," [and the tribes on Mount Gerizim

חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל, ופתחו בקללה, ואומרים ארוור האיש אשר יעשה פסל וגו' וכן בלם. עד ארוור אשר לא יקים: (טז) מקלה אביו. מזלזל לשון ונקלה אחיר: (יז) מסיג גבול. מחזירו לאחוריו,

and those on Mount Eval responded "Amen!" The Levites then turned their faces once again towards Mount Gerizim, and said: "Blessed is the one who does not degrade his father and mother," and the tribes on Mount Gerizim and those on Mount Eval responded "Amen!" The Levites would then turn their faces once again towards Mount Eval, and say: "Cursed is the one who degrades his father and mother" and the tribes on Mount Gerizim and those on Mount Eval responded "Amen!"]. Thus it would continue in this manner for all [the blessings and curses] until [the very last curse, namely (verse 26)]: "Cursed is the one who does not uphold [the words of this Torah]." (16) מקלה אביו — [The word מקלה means:] to treat cheaply [i.e., with disrespect]. It is similar to the verse (Deuteronomy 25:3), ונקלה אחיר, "your brother will be degraded." (17) מסיג גבול — means "pulling backwards" [his neighbor's landmark.

דחברה וימר כל עמא אמן:
 יח ליט דיטעי עורא בארמא
 וימר כל עמא אמן: יט ליט
 דיצלי די דיר יתמא וארמלא
 וימר כל עמא אמן: כ ליט
 דישכוב עם אתת אבוהי ארי
 גלי כנפא דאבוהי וימר כל
 עמא אמן: כא ליט דישכוב עם
 כל בעירא וימר כל עמא אמן:
 כב ליט דישכוב עם אחתה פת
 אבוהי או בת אמה וימר כל
 עמא אמן: כג ליט דישכוב עם
 חמותה וימר כל עמא אמן:
 כד ליט דימחי לחברה בסתרא

העם אמן: ס יח ארור משגה עור בדרך
 ואמר כל-העם אמן: ס יט ארור מטה
 משפט גר-יתום ואלמנה ואמר כל-העם
 אמן: כ ארור שכב עם-אשת אביו כי גלה
 כנף אביו ואמר כל-העם אמן: ס
 כא ארור שכב עם-כל-בהמה ואמר כל-
 העם אמן: ס כב ארור שכב עם-אחתו
 בת-אביו או בת-אמו ואמר כל-העם
 אמן: ס כג ארור שכב עם-חתנתו ואמר
 כל-העם אמן: ס כד ארור מפה רעהו

neighbor's landmark. And all the people will say, Amen! (18) Cursed is the one who misguides a blind person on the way. And all the people will say, Amen! (19) Cursed is the one who perverts justice [in favor] of the stranger, the orphan or the widow. And all the people will say, Amen! (20) Cursed is the one who lies with his father's wife, thus uncovering [i.e. perverting] the corner of his father's cloak. And all the people will say, Amen! (21) Cursed is the one who lies with any animal. And all the people will say, Amen! (22) Cursed is the one who lies with his sister, [whether she is] the daughter of his father, or the daughter of his mother. And all the people will say, Amen! (23) Cursed is the one who lies with his mother-in-law. And all the people will say, Amen! (24) Cursed is the one who smites his fellow in secret. And all the people will

RASHI

With this action, the perpetrator increases the effective size of his own property,] and thereby steals his land. [The term [מסיג] is similar to the verse [Isaiah 59:14], והסג אחר, "turned

backwards." (18) [Cursed is the one who] misguides a blind person — [When this verse says "a blind person," it does not mean literally blind. Rather, it] refers to one who is [figuratively] blind regarding some matter [i.e., he is unknowledgeable or inexperienced in that matter], and someone [knowingly] gives him bad advice. (24) [Cursed is the one who] smites his fellow in secret — [This verse is not referring to someone smiting his fellow literally. Rather,] the verse is speaking of [someone who causes harm to his fellow Jew through] לשון הרע [Pirkei d'Rebbi Eliezer 53]. I have seen in the sources of Rabbi Moshe

רש"י

וגונב את הקרקע לשון והסג אחר: (יח) משגה
 עור. הסומא בדרך ומשיאו עצה רעה: (כד) מפה
 רעהו בסתרה. על לשון הרע הוא אומר ראיתי
 ביסודו של רבי משה הדרשן, י"א ארורים יש כאן

וַיִּימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כה לִיט
 דִּי מְקַבֵּל שְׁחָדָא לְמַקְטֵל נַפְשָׁא
 דָּם זְכִי וַיִּימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:
 כו לִיט דִּי לֹא יִקְיִים ית פְּתַגְמֵי
 אֲוִרִיתָא הָדָא לְמַעַבְדַּד יתְהוֹן
 וַיִּימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: א וַיְהִי אִם
 קִבְּלָא תְקַבֵּל לְמִימְרָא דִּי
 אֱלֹהֵךָ לְמַטְרָא לְמַעַבְדַּד ית כָּל
 פְּקוּדוֹתֵי דִּי אֲנָא מִפְּקֻדָּךְ יוֹמָא
 דִּין וַיִּתְנַבֵּךְ יי אֱלֹהֵךָ עֲלֵי עַל
 כָּל עַמְמֵי אַרְעָא: ב וַיִּיתוּן עֲלֵךְ
 כָּל בְּרַכְתָּא הָאֵלִין וַיִּדְבַּקְנָךְ
 אַרְיִי תְקַבֵּל לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֵךָ:
 ג בְּרִיךְ אֶת בְּקִרְתָּא וּבְרִיךְ אֶת

בַּסֶּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ס כה אָרוֹר
 לְקַח שְׁחָד לְהַכּוֹת נַפְשׁ דָּם נְקִי וְאָמַר
 כָּל־הָעַם אָמֵן: ס כו אָרוֹר אֲשֶׁר לֹא־יִקְיִים
 אֶת־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם
 וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: פ כח א וַהֲיָה אִם־
 שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְדוּהָ אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹמֵר
 לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה
 הַיּוֹם וַנִּתְנַבֵּךְ יְדוּהָ אֱלֹהֶיךָ עֲלִיוֹן עַל כָּל־
 גוֹיֵי הָאָרֶץ: ב ובָּאוּ עֲלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת
 הָאֵלֶּה וְהִשְׁיִגְךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְדוּהָ
 אֱלֹהֶיךָ: ג בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ

say, Amen! (25) Cursed is the one who takes a bribe to put an innocent person to death. And all the people will say, Amen! (26) Cursed is the one who does not uphold the words of this Torah, to fulfill them. And all the people will say, Amen! **28** (1) And it will be — if you will surely listen to the voice of the Lord your God, to observe to fulfill all of His commandments which I command you this day — that the Lord your God will place you supreme, above all the nations on earth. (2) And all these blessings will come upon you and cleave to you, if you will listen to the voice of the Lord your God. (3) Blessed will you be in the city, and blessed will you be in the field.

RASHI

רש"י

Hadarshan that there are eleven curses here, corresponding to eleven tribes. [Each of eleven tribes was blessed by Moshe before he passed away. Here, we learn that every tribe

בְּנִגְדָא י"א שְׁבָטִים. וּבְנִגְדָא שְׁמֵעוֹן לֹא כְתִב אָרוֹר, לְפִי שְׁלֹא הָיָה בְּלִבּוֹ לְבָרְכוֹ לְפָנֵי מוֹתוֹ כְּשֶׁבֵרַךְ שְׂאֵר הַשְּׁבָטִים לְכַף לֹא רָצָה לְקַלְלוֹ: (כו) אֲשֶׁר לֹא יִקְיִים.

had an allusionary curse attached to it, as if in admonishment: "If you do God's will, you will be granted the blessing, but if not, then there is a curse attached." But in allusion to [the tribe of] Shimon, Moshe did not write "Cursed is the one ...," for Moshe did not bless [the tribe of] Shimon individually prior to his passing, when he blessed the other tribes. Therefore, Moshe did not wish to curse them [either]. [Moshe did not deem the tribe of Shimon deserving of a direct blessing before he passed away, on account of the shocking incident at Shittim which involved the leader of the tribe of Shimon having illicit relations with a Midianite princess (see Numbers 25:1-15).] (26) [Cursed is the one who] does not uphold [the words of

בְּחֻקָּיֶיךָ: ד בְּרִיךְ וְלֹדָא דְמַעַד
וְאִבָּא דְאַרְעָךָ וְלֹדָא דְבַעֲיָרְךָ
בְּקָרֵי תוֹרִיךָ וְעֹדְרֵי עֲנֶיךָ:
ה בְּרִיךְ סֶלֶךְ וְאַצְוֹתֶיךָ: ו בְּרִיךְ
אֶת בְּמַעֲלֶךָ וּבְרִיךְ אֶת בְּמַפְקֶךָ:
ז יִתֵּן יְיָ יֵת בְּעַלְי דְּכִבְדְּךָ דְּקִימִין
עֲלֶיךָ תְּבִירִין קְדָמְךָ בְּאַרְחָא חַד
יִפְקֹון לְוַתְךָ וּבְשִׁבְעָא אַרְחֹן
עֲרִיקוֹן מִקְדָּמְךָ:

אֶתְּךָ בְּשֹׁדֶה: ד בְּרוּךְ פְּרִי־בִטְנֶךָ וּפְרִי
אֲדָמָתְךָ וּפְרִי בְּהֵמָתְךָ שֹׁגֵר אֲלֵפֶיךָ
וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנֶךָ: ה בְּרוּךְ טִנְאָךָ
וּמִשְׁאֲרֹתֶיךָ: ו בְּרוּךְ אֶתְּךָ בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ
אֶתְּךָ בְּצֵאתְךָ: שְׁשִׁי ז יִתֵּן יְדוּהָ אֶת־אֵיבֶיךָ
הַקָּמִים עֲלֶיךָ נִגְפִים לְפָנֶיךָ בְּדַרְךָ אֶחָד
יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יִנוּסוּ לְפָנֶיךָ:

(4) Blessed will be the fruit of your abdomen, the fruit of your ground and the fruit of your livestock — those born from your cattle and the sheep of your flock. (5) Blessed will be your [food] basket and your kneading bowl. (6) Blessed will you be when you come, and blessed will you be when you go. (7) The Lord will cause your enemy who rises up against you, to be beaten before you: they will come out against you on one road, but they will flee from you in seven directions.

RASHI

this Torah — *Here [in this curse.] Moshe included the entire Torah. Thus, Israel accepted the Torah [also] with a curse and an oath (see Shevuot 36a). 28 (4) שגר אלפין — means the young which are born from your cattle, that is, which the animal sends forth (משגר) from its womb. ועשתרות צאנך — [This expression is to be understood] as it is translated in the Targum: ועודרי ענך, "the sheep of your flock." And [on a homiletical level,]our Rabbis have taught: Why are sheep called עשתרות? Because, they enrich (מעשירות) their owners (Chullin 84b), and maintain them as עשתרות, meaning "strong rocks."* (5) **Blessed will be your [food] basket** — *meaning, your fruits. Another explanation of טנאך is that it means liquids which one filters through baskets [used as sieves in the purifying process]. משארֹתך — means something dry, which remains (נשאר) in the receptacle and does not flow through.* (6) **Blessed will you be when you come, and blessed will you be when you go** — *May your departure from this world be as free of sin, as was your entrance into the world (Bava Metzia 107a).* (7) **But they will flee from you in seven directions** — *Such is the way of those who are fleeing due to shock: they scatter in all directions.*

רש"י

בְּאֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה: (ד) שֹׁגֵר אֲלֵפֶיךָ. וְלֹדוֹת בְּקָרְךָ
שֶׁהַבְּהֵמָה מִשְׁגֵּרֶת מִמַּעֲיָהּ: וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנֶךָ.
כְּתָרְגוּמוֹ, וְרַבּוּתֵינוּ אִמְרֵיהּ, לָמָּה נִקְרָא שְׁמֵן עִשְׂתָּרוֹת
שְׁמַעֲשִׂירוֹת אֶת בְּעֵלֵיהֶן וּמְחֻזְקוֹת אוֹתָן כְּעִשְׂתָּרוֹת
הֵלְלוּ שְׁהֵן סֵלְעִים חֻזְקִים: (ה) בְּרוּךְ טִנְאָךָ. פְּרוֹתֶיךָ
דְּבַר אַחַר טִנְאָךָ דְּבַר לַח שְׂאֵתָהּ מִסִּינַן בְּסֵלִים:
וּמִשְׁאֲרֹתֶיךָ. דְּבַר יָבֵשׁ שְׁנִשְׁאָר בְּכֵלֵי וְאֵינוֹ זָב:
(ו) בְּרוּךְ אֶתְּךָ בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אֶתְּךָ בְּצֵאתְךָ.
שְׂתָהּא יִצִּיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חֹטָא כְּבִיאָתְךָ
לְעוֹלָם: (ז) וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יִנוּסוּ לְפָנֶיךָ. כִּן דְּרַךְ
הַנְּבָהֲלִים לְבְרוּחַ מִתְפָּזְרִים לְכָל צֵד: